

A Torjai-büdösbarlang

A Torjai-büdösbarlang (Peștera Puturosu din Turia) gépkocsival a Sepsibükszád (Bixad) – Torja (Turia) – Kézdivásárhely (Târgu Secuiesc) 12. sz. hegyi úton közelíthető meg. A híres barlang meglátogatása csak gyalogosan lehetséges, egy Bálványosfürdőről (Băile Bálványos) induló hegyi ösvényen, melyre a Kárpát Szálló (volt Tüdőszanatórium) mögött le lehetünk.

A borvízforrásokban rendkívül gazdag, festői fekvésű fürdőtelep a Torja-patak völgyében fekszik, közel ahhoz a hegynyereghez, amely elválasztja a vulkanikus Csomád-Büdös-hegycsoportot az alacsonyabb kréta időszi (Malm) Bodoki-hegységtől. Ezen a hegynyergen halad át a már említett országút, melyből egy kiágazás vezet a Szent Anna-tóhoz. Innen Bálványosfürdő felé ereszkedve elhagyjuk a Sósmező (Câmpul Sărat) nevezetű területet, mely rengeteg borvízforrásával és fortyogójával ejti ámulatba a látogatót.

Az 1052 m magasságban található barlangnyílás azzal hívja fel magára a figyelmet, hogy бүdös kénhidrogén (H_2S) szagot áraszt, mely a széljárás szerint erősebben vagy gyengébben érezhető. Akármilyen erős is a szag, attól nem kell félnünk, hogy megfulladunk. Az ilyen helyeket a székelyek „bүdös”-öknek nevezik, és megjelölésükre hozzáteszik a legközelebbi hely nevét. Így beszélnek csíkszentimrei, csicsói, sugási „bүdös”-ökről.

A Torjai-bүdösbarlang egy befelé lejtő, nem túl magas járat, melynek gázzal borított falait kénbekerkezés festi élénk sárgára. A 14 m hosszúságú járatban kétoldalt egy-egy hosszú

lóca van, melyekre a kezelésre járó betegek teste, ha leülnek, a gázba merül, de fejük az éltető levegőben van. A kicsapódott terméskén szintje jelzi, hogy meddig süllyedhetünk a gázban. Ez a veszélyes szinthatár: alább ereszkedve a halál az úr! Szigorúan tilos a gyerekek behatolása a barlangba, mert kis termetük miatt a gyilkos gázba mérülnének. „Sokan lelték már itt halálukat, készakarva vagy véletlenül, vigyázatlanságból, vagy tudatlanságból. Erről tanúskodtak hajdan az erdei ösvény mentén látható sírkövek” – írja egyik tanulmányában egykori tanárom Brassói Fuchs Herman (1915–1996).

Korabeli dokumentumokból tudjuk, hogy a barlang bejáratát 1870-ben ajtóval zárták le, később, 1892-ben faragott andezitkockákból épített falakkal és boltozattal látták el, amiben ma is gyönyörködhetünk.

Ami a „büdös” jelzővel illetett hasadékok, lyukak és barlangok eredetét illeti, ezek az ún. utóvulkáni jelenségekhez tartoznak. Ezeket, a borvizekkel együtt úgy foghatjuk fel, mint a geológiai tegnapanban (felső-pliocén – alsó-pleisztocén) kialudt vulkánok utolsó tevékenységét. A Büdös-barlang által termelt gázt mofettáknak – száraz gázfürdőnek – kell tekintenünk alacsony hőmérséklete és nagy széndioxid (CO₂) tartalma miatt.

A gáz összetétele a következő:

CO ₂	92,4 %
N ₂	4,4 %
O ₂	2,6 %
CH ₄ (metán)	0,44 %
H ₂ S	0,16 %
Összesen:	100 %

A gáz hőmérséklete: 12 °C
Hozama : 4000 m³/nap

Más adatok szerint a H₂S százalékos aránya 0,38. Lehetséges, hogy a gáz összetétele időben változásokat mutat. Ennek a gázelegynek a kénhidrogénjéből (H₂S) csapódik ki a barlang falaira a terméskén (S). A széndioxid elkeveredik a levegővel, a kénhidrogén pedig a levegővel való érintkezése pillanatában, tehát már a föld repedéseiben, megbomlik, s a belőle származó kén lerakódik. Ahol záptojás szagot érzünk, ott mindig kénlerakódás van.

A geológia ismer az itteninél sokkal hevesebb utóvulkáni tevékenységet is; ez a solfatara típus. Ilyen Olaszországban a Pozzuoli melletti gázkiterés. Ezekre a magas hőmérséklet (90–300°C), a magas vízgőztartalom és a sok kéntartalmú gáz jelenléte a jellemző. Erdélyben, szerencsére, a mofetta típusú gázömlések elterjedtek. Bálványosfürdő közelében még van néhány gázokádó barlang; ilyen a Timsós-barlang, a Gyilkos-barlang és a Madártemető. Ez utóbbi egy dolinaszerű mélyedés, melyet mérgező gázok töltenek ki. Ha ide berepül a madár, vagy beugrik a béka, azonnal elalélva és elpusztulva esik le a mélyedésbe! A Timsós-barlang mállott falfelületét fehér timsókristályok (KAl(SO₄)₂ · 12 H₂O) borítják.

A Büdös-barlangtól délre, kb. 4 km távolságra találjuk a Pokolvölgyet, ahol számos helyen áramlik a földből a főleg széndioxidot (CO₂) tartalmazó gáz.

Ami a barlang gyógyhatását illeti, ide kívánczik annak az orvosi véleménynek az idézése, mely szerint „A Büdös-barlang gázainak hatása egyedülálló Európában.” A barlangi kezelés (ami a gázban való ülést jelenti) reuma, ízületi fájdalmak (gyulladás), érlemeszesezés esetében eredményes. Sokszor már egyetlen 15–30 perces benntartózkodás elegendő lehet a kínzó fájdalmak enyhítésére. Bányai János geológus (1886–1971) az 1941-ben megjelent *Székelyföld* c. könyvében írja: „...teljesen

megkucorodott végtagokkal, járni nem tudó betegek pár nap múlva már lábaikon sántikálhattak ide, s néhány hét múlva teljesen kigyógyulva térhettek innen haza.”

A Büdös-hegység gázfeltöréseiről a legrégebbi adatok peres okiratokban szerepelnek 1344-ből és 1349-ből. Az idők folyamán számos természetvizsgáló érdeklődését keltették fel a vulkáni gázok és kénlerakódások. A terület első tudományos bemutatása Bél Mátyástól (1684–1749) származik 1744-ből. A *Notitia Hungaria novae historico-geographica (Az újkori Magyarország történelmi-földrajzi ismertetése)* c. munkája a Büdös-barlanggal is foglalkozik. Mivel együtt vizsgálta az embert, a természetet és a történelmet, többek között a székelymagyar rovásírás első ismertetője is volt. Fridvalszky János (1730–1784) 1767-ben megjelent munkájában (*Mineralogia Transilvaniae*) a következőket írja:

„Erdélyben nagyon sok hegy és barlang van olvasztásra alkalmas kénnel, amelyek közül kitűnőek a Csík–Háromszék közt emelkedők. Az egyiket Bálványosnak hívják, a másik Lázárfalva közelében van, az úgynevezett Büdös-patak mentén.”

Fichtel E. János (1732–1795) osztrák kincstári bányafőtanácsos „Büdösköves Lyukok”-nak nevezte az itteni kénköves barlangokat. Később, 1884-ben Ilosvay Lajos (1851–1936) közöl adatokat a gáz összetételére és a kénlerakódására vonatkozóan. Bányai János (1886–1971) a Székelyföld földtanának nagy ismerője írja, hogy „Az embereket erősen izgatta a kénkincs feltárása. A brassói kereskedelmi és iparkamara már 1853-ban kezdeményezte a Büdös-barlang környéki kénlőfordulások felmérését és a tartalékok megállapítását.” A kutatások nem igazolták jelentős kénkészletek jelenlétét. Ez arra vezethető vissza, hogy a kén itt csak a repedések mentén képez vékony bevonatot. Ennek ellenére a barlangban és környékén évszázadokon át folyt a

A torjai Büdös bejárata

bányászat, erről történelmi dokumentumok tanúskodnak. Az erdélyi fejedelemség korában az itteni bányászokat kiváltságok illették meg. Báthory Kristóf fejedelem 1580-ban, adománylevelében előjogokat biztosított a felső-torjai kénbányászoknak. Bocskay Istvánnak 1606-ból keltezett leiratából tudjuk, hogy Torja, mint bányászhelység országgyűlési képviselőt kapott. A kén azért volt jelentős, mert a puszkapor gyártásánál nélkülözhetetlen; ennek 10–16 %-át képezi. Ezért lendült fel például a kéntermelés az 1848-as szabadságharc idején (Gábor Áron, Thuróczy Mózes).

Ismertetésünket nem fejezhetjük be anélkül, hogy ne utalnánk a Büdös-barlang szépirodalmi vonatkozásaira. Nagy regényírónk, Jókai Mór *Bálványosvár* c. regényében a következő sorokkal emlékezik meg Erdély e csodájáról:

„A bérc oldalán, fenn a magasban ásít egy sziklaodú; félredült gúlák képezik óriási kapuját; májszínű; rozsdaveres sziklák, fekete erekkel. Hanem a barlangszáda körül sárgán van zománcozva a szikla és padmaly: mint a penész, úgy lepi be a halványsárga nyirok az egész környéket. S a bejárat előtt hullámszerűen látszik a lég, mint a délibáb: a kövek táncolni látszanak; az örökké nyitott kapu reszket és a föld maga libeg-lobog. Itt van a pokol tornáca.

Mi leheli fel azt a haláladó léget, onnan a szikla mélyéből, amitől még a felette átrepülő madár is leesik? Kinek a szavára nyílt meg ez az üreg, amibe ember, ha belépett, többé vissza nem tér?”

Erre a választ a földtani kutatások adták meg. A Csomád–Büdös-hegycsoport az alsó krétában lerakódott kárpáti homokkő törésvonalai mentén felnyomult biotit–amfibolandezit láva eredménye. Mintegy nyolc törésvonalat ismerünk, melyeken át megtörténtek a grandiózus kitörések, létrehozva a vulkáni hegycsoportot az Olt vonalától keletre.

A Torjai-büdösbarlang és csodálatos környéke a rengeteg borvízforrással és a Szent Anna-tavával olyan természeti kincs, amely a maga nemében páratlan Európában. Ezért lenne fontos ennek a festői vidéknek a sokoldalú fejlesztése, elsősorban turisztikai és balneológiai szempontból. Kívánatos lenne a borvizes fürdőmedencék, szállók, vendéglátó egységek és főleg az utak rendbetétele. Ugyanakkor elsőrendű követelmény a természet-, és tájvédelem.

Könyvészet:

1. Bányai János: *A Magyar Autonóm Tartomány hasznosítható ásványkincsei*. Tudományos Könyvkiadó, Bukarest, 1957.

2. Kónya Ádám, Kovács Sándor: *Bálványosfürdő és környéke*. Sepsiszentgyörgy, 1970.

